

Divadlo Andreja Bagara Nitra

ZORBA

GRKK

Za
všetko
ďakuje
peď

ŽIVOT

Život to je prúd,
Čo plynie ako čas.
Ten raz odnesie
Aj nás.

Život je aj tieň,
A biely je jak sneh.
Život je aj plač,
Aj smiech.

Ak ti šťastie žičí,
Na smolu sa teš.
Ak ti jačmeň klíči,
Kúkoľ prijmi tiež.

Pozri, on má koláč,
Ty máš naň iba chuť!
No nedokáže nik
S tým hnúť.

Vysnívaš si hrad
A ten urobí: báci!
Život nie je viac - ver mi!
Je to iba vzdušný hrad - nič viac.

Blúdiš v snehu nahý.
Vietor, zima, smäd.
Chýba priateľ drahý,
Pokoja už niet.

V ten deň, keď ho nájdeš;
Prekvapí ťa čas.
Ten čas, čo zavolá
Aj nás.

Život je len sen,
Že ťa má ktosi rád.
Život je aj vzlet
Aj pád.

Jorgas Zorbas

Legendárny macedónsky horal. Prototyp hrdinu svetoznámeho literárneho diela Nikosa Kazantzakisa a rovnomenného amerického muzikálu - Grék Zorba.

Zorbas - reálna bytosť známa svojou neodolateľnou vôľou k plnokrvnému životu. Chlap z mäsa a kostí - milovaný a milujúci, blízky mi hladaný a sám vo svete hladajúci, schopný naplno žiť a neschopný vzdávať sa, či ubližovať okoliu.

„Človek musí najprv ostať človekom... A až potom môže prísť čokoľvek ostatné.“

Zorbas - výnimočný muž, pre ktorého sloboda bola najdôležitejšou hodnotou na svete.

„Ten chce byť slobodný, kto chce byť človekom.“

Otec siedmich detí: štyroch dcér - Androniky, Anastázie, Fílie, Jekateriny - a troch synov - Andreasa, Vangelisa a Manolisa.

„To, čo chcel Boh odo mňa, to som aj urobil: splodil som deti. Ale nechci odo mňa, Bože, aby som miloval iba moje deti, len moju rodinu! Ja chcem byť slobodný a chcem milovať aj ostatných ľudí, ktorých stretnem na ceste vlastného života.“

Keď Zorbasovi zomrela žena a deti odrástli, od tohto okamihu žil iba v hoteloch. Často hovorieval, že len v hotelovej izbe, či v čakárni sa cíti skutočne voľný a slobodný. Bez príslušnosti a osobného vzťahu ku konkrétnemu miestu, domu, stoličke, posteli, obrazu...

„Ani ten najmenší predmet nesmie obmedzovať môj život, moju existenciu!“

Zorbas - vášnivý cestovateľ a obchodník. Úspešný a bohatý podnikateľ, najmä v oblasti baníctva. Gentleman k ženám.

„Láska je taká veľká, že sa nedá odvážiť alebo odmerať, koľko vám z nej mám dať!“

Dcéra Anastázia sa vydala za brata prvej manželky Nikosa Kazantzakisa. A prostredníctvom tohto rodinného zväzku sa Kazantzakis dozvedel o Zorbasovi. Bol nadšený jeho osobnosťou a naturelom. Neraz mu počas života vravieval, že chce o ňom niečo napísať. A Zorbas odvetil:

„Môžeš o mne písať, čo len chceš. Ale len po mojej smrti a so zmeneným menom.“

A tak sa aj stalo. Román vyšiel knižne v roku 1946, s menom a názvom Alexis Zorbas.

Na začiatku 30 - tých rokov Zorbas objavil v meste Skopje veľké zásoby magnezitu a usadil sa na tom mieste. Otvoril baniu, dal prácu robotníkom, vydláždil ulice, našiel vodu, postavil množstvo domov aj galériu... Krátko predtým, ako umrel, povedal:

„Vo svojom živote som len robil a... žil! Ľudia ako ja by mali žiť tisíce rokov.“

Jorgas Zorbas zomrel v Skopje roku 1943, vo veku 74 rokov.

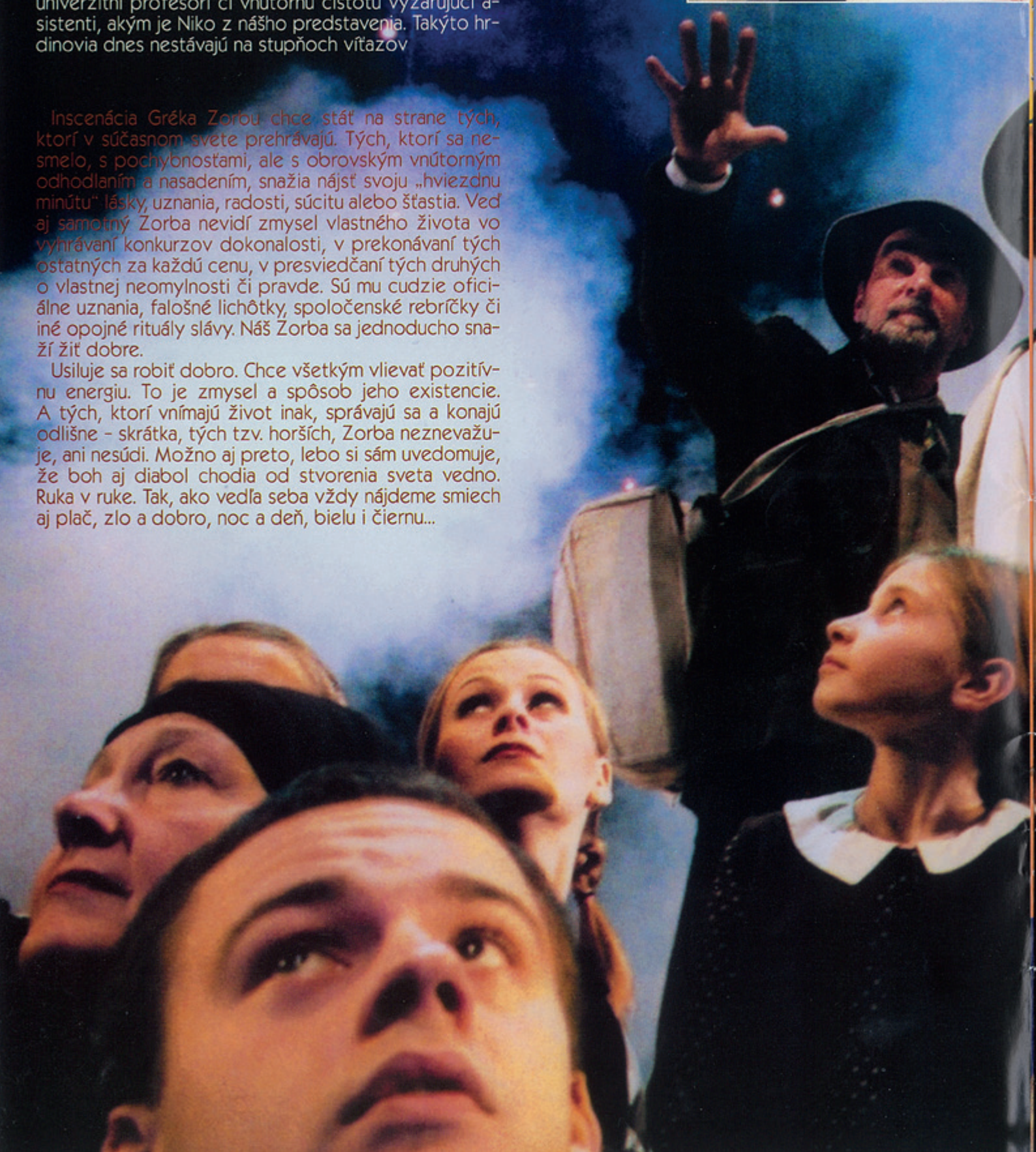

Hlavní hrdinovia našej inscenácie nepatria k nablýskanej špičke víťazov - k tým, ktorí hrdinsky vyhrávajú a omračujú svet neomylným nachádzaním jedinej správnej cesty. Zorba... Hortenzia... Niko, ale aj Vdova, Mimiko či Pavli patria skôr do početného pelotónu outsiderov života.

Je to už raz tak: v súčasnosti sa hymny nehrávajú chlapom ako je Zorba - túlajúcim sa po celom svete bez pokoja, rodiny a majetku. Na slávu sa dnes neprevoláva dámam s podobnými spôsobmi a otvorenou dušou akými je naša Madame Hortenzia. Víťazmi dneška sú skôr povahy rázne, neproblematické, tvrdé - nie univerzitní profesori či vnútornú čistotu vyžarujúci asistenti, akým je Niko z nášho predstavenia. Takýto hrdinovia dnes nestávajú na stupňoch víťazov

Inscenácia Gréka Zorbu chce stáť na strane tých, ktorí v súčasnom svete prehrávajú. Tých, ktorí sa nemeselo, s pochybnosťami, ale s obrovským vnútorným odhodlaním a nasadením, snažia nájsť svoju „hviezdnu minútu“ lásky, uznania, radosti, súcitu alebo šťastia. Veď aj samotný Zorba nevidí zmysel vlastného života vo vyhrávaní konkurzov dokonalosti, v prekonávaní tých ostatných za každú cenu, v presviedčaní tých druhých o vlastnej neomylnosti či pravde. Sú mu cudzie oficiálne uznania, falošné lichôtky, spoločenské rebríčky či iné opojné rituály slávy. Náš Zorba sa jednoducho snaží žiť dobre.

Usiluje sa robiť dobro. Chce všetkým vlievať pozitívnu energiu. To je zmysel a spôsob jeho existencie. A tých, ktorí vnímajú život inak, správajú sa a konajú odlišne - skrátka, tých tzv. horších, Zorba neznevažuje, ani nesúdi. Možno aj preto, lebo si sám uvedomuje, že boh aj diabol chodia od stvorenia sveta vedno. Ruka v ruke. Tak, ako vedľa seba vždy nájdeme smiech aj plač, zlo a dobro, noc a deň, bielu i čiernu...

„Profesor“ Zorba nás s humorom a láskavou múdrosťou učí, ako využiť dar tolerancie, noblesu odpúšťania, schopnosť zmiernenia... Ale zároveň nás však dosť nemilosrdne upozorňuje, ako žiť bez utišujúcej nádeje na nebo, či na zmŕtvychvstanie. Zorba pokorne prijíma fakt, že smrť je našim „dobrým priateľom, ktorý čaká...“. Tým istým dychom nás však presvedča, že kým žijeme, každá minúta našej existencie by mala byť poznačená radosťou, láskou a krásou. Nie strachom zo smrti. Lebo len takto chápaný život môže byť našim víťazstvom nad smrťou.

Možno aj pre toto všetko sme sa pokúsili nášho, nitrianskeho Gréka Zorbu, posunúť do polohy rozhovoru – diskusie ľudí so Smrťou.

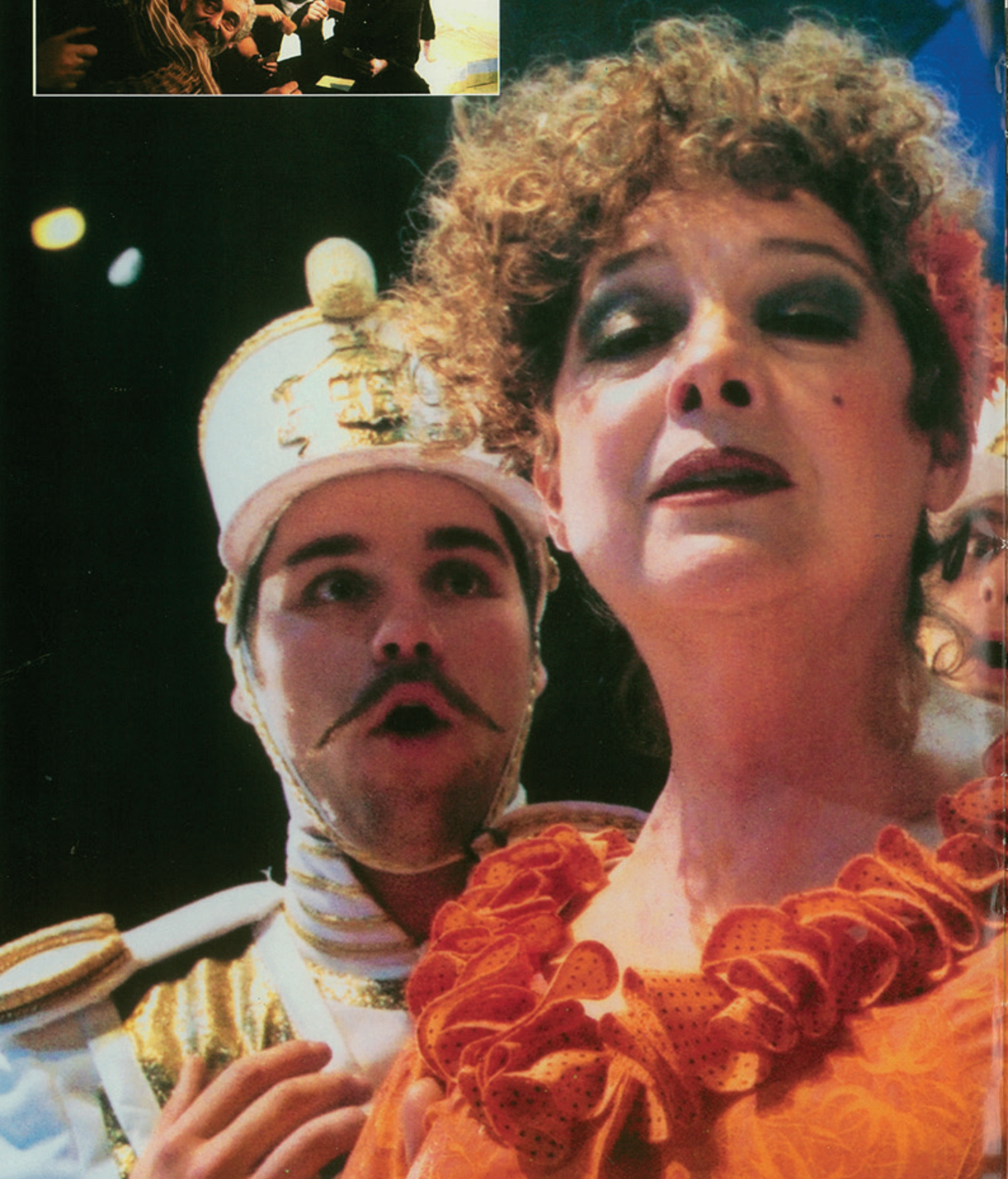
V tomto zmysle sme sa pokúsili výraznejšie načúvať slovám, pocitom a atmosfére diela Nikosa Kazantzakisa, autora literárnej predlohy k muzikálu. Jeho uhrančivé, priam magické vnímanie mora, vetra, prírody, svojské ponímanie tradícií, osobité chápanie radosti, smútku, nehy, vášne, bolesti či šťastia výrazne ovplyvnilo tlmočenie príbehu i výsledný javiskový život našich hrdinov.

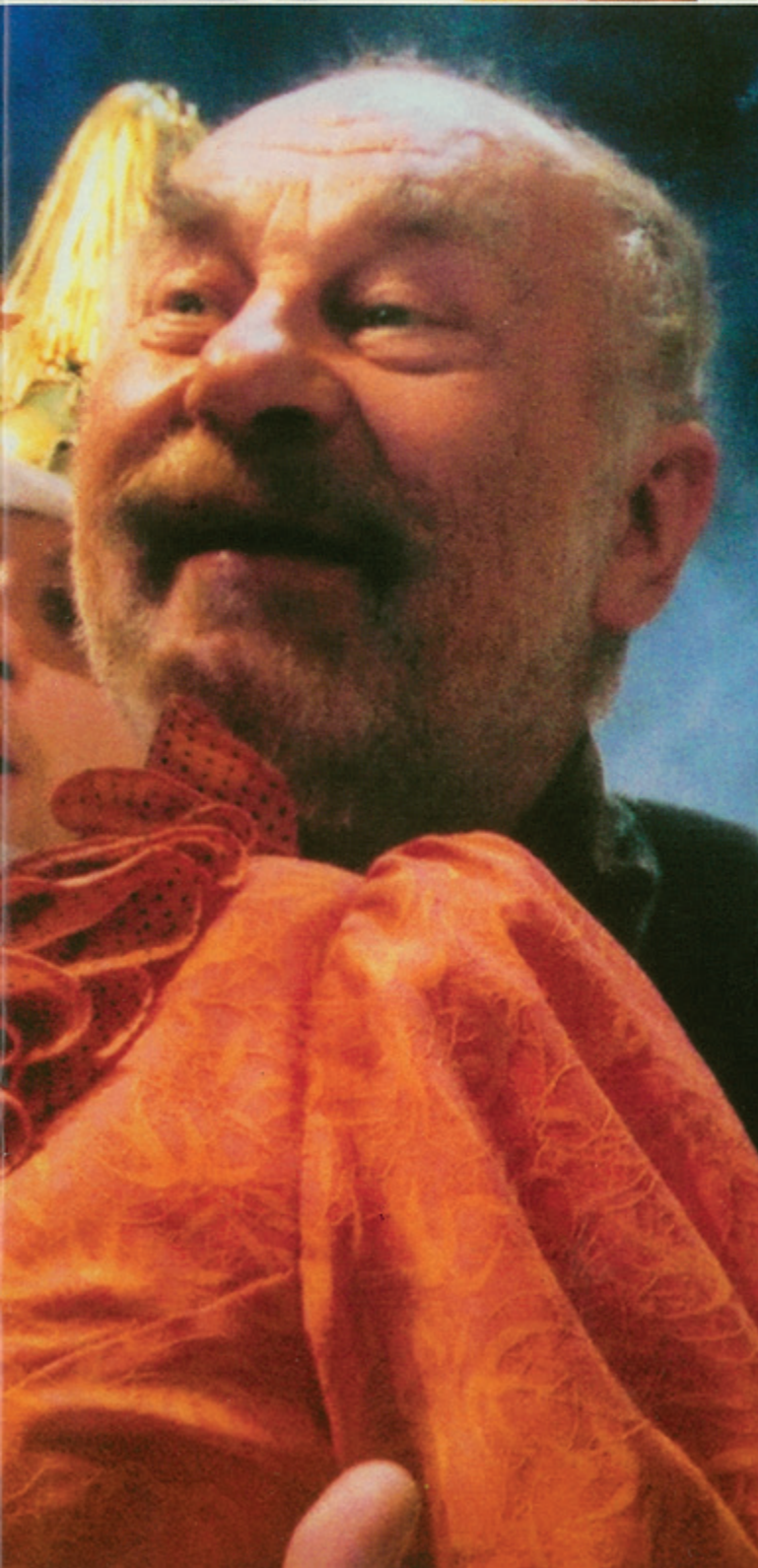
S krásnou hudbou, veršami a tancami takto chceme slovenským divákom ponúknuť aj zopár myšlienok, ktoré asi nie veľmi korešpondujú s krutým dňom. V čase, ktorý vyznáva skôr „oko za oko“, chceme upozorniť na súcit a pochopenie. V dobe, ktorá radí pretvarovať sa, všetko citlivé a ľudské skrývať, ponúkame Zorbu s jeho úprimnosťou a otvorenosťou. Svetu, ktorému je vlastný agresívny boj s nebom aj zemou, naši hrdinovia odpovedajú: „Aj ten, ktorý vyhrá a bude prvým, môže prehrať súboj sám so sebou. A aj ten štvrtý i štrnásty – posledný, malý a slabý – sa môže rovnako stať víťazom. Možno aj šťastnejším, cennejším a bohatším...“

Aj napriek povinnej muzikálovej zábavnosti sa naša inscenácia pokúsi nadviazať na jednu z najkrajších a najzmysluplnejších humanistických línií súčasného divadla, ktorá upozorňuje na „neodolateľnú nedokonalosť, krásu, silu a príťažlivosť outsiderov. Na dôstojnosť prehry.“

J. Bednárík
Jozef Bednárík

Nikos Kazantzakis

(1882 Iraklion - 1957 Freiburg)
grécky prozaik, básnik aj dramatik
Písal lyrické aj epické básne, drámy,
prózu, cestopisy, eseje. Okrem diela
„Alexis Zorbas“ (1946) jeho najvýz-
namnejšími románmi sú „Kapitán
Michalis“ (1953), pútavý príbeh o oslo-
bodzovaní Kréty spod vlády Turkov,
a „Kristus znova ukrižovaný“ (1954).

Pôvodný grécky názov románu Alexis Zorbas je „Bios kai politeia tu Alexi Zorba“, čo v preklade znamená **O živote a činoch Alexisa Zorbasa**. Autor úmyselne parafrázuje životopisné diela o byzantských svätcoch.

Jadro fabuly románu vychádza z reality, z autobiografickej skúsenosti autora. Kazantzakis sa pred prvou svetovou vojnou, po skončení univerzitných štúdií v Aténach v rokoch 1907 - 1909, venoval štúdiu filozofie v Paríži, hľadajúc odpoveď na základné životné otázky. A často v absolútne protichodných filozofických smeroch. Od Nietzscheho prevzal myšlienku nadčloveka a idealizáciu svojich hrdinov, od Spenglera nihilistickú teóriu o nutnosti zániku všetkého živého, ale zároveň našiel silnú oporu v Bergsonovom vitalizme. Neskôr hľadal riešenie svojich pochybností v kontemplatívnej samote na Svätej hore, kam odišiel s básnikom Angelosom Sikelianosom.

Po skončení prvej svetovej vojny v roku 1919 sa pokúsil vyslobodiť z umelého sveta filozofických konštrukcií a vystriedal myšlienku a kontempláciu za čin a praktický život. S priateľom Zorbasom sa roku 1919 stal nájomcom píly v Pastrove v kraji Mana na Peloponéze a venoval sa obchodu s drevom. Ďalším pokusom o činný život bola účasť na repatriáčnej akcii Grékov žijúcich na sovietskom území na Kaukaze a v južnom Rusku. Len pre úplnosť dodajme, že Kazantzakis pracoval aj ako publicista, po vojne bol dokonca na krátky čas aj ministrom. Po občianskej vojne na protest proti reakcii odišiel z vlasti a dlho žil v Antibese.

Tieto zážitky aj svoje úporné hľadanie básnicky stvárnil v románe „Alexis Zorbas“, ktorý môžeme označiť Goetheho slovami ako „Dichtung und Wahrheit“, báseň aj pravdu. Alebo za akúsi donkichotiádu naruby, v ktorej úlohu až vlasteneckého hrdinu plní Sancho Panza.

Kazantzakis pochádzal z Kréty a jeho vzťah k rodnému ostrovu bol tak intenzívny, že sa niekedy ani necítil byť Grékom. Často a rád hovorieval, že Kréťania nie sú Gréci. Kréťania mu v jeho vedomí stelesňovali spojenie východnej a západnej kultúry. Pre tento blízky vzťah zvolil Kazantzakis za miesto svojho románu Krétu, kraj dôverne mu známy, kde „grécky Dionýzos a sv. Bakchus splynuli, majú jednu tvár“. Kraj, ktorého obraz a ovzdušie spoznal sviežim okom detstva a ranej mladosti. Odtiaľ vychádza aj plastické vykreslenie krajinného pozadia v románe. Autorova fantázia sa bohato uplatnila aj v kresbe hlavnej postavy románu. Ten má vlastne dve ústredné postavy - jednou z nich je autor sám a druhým zasa značne heroizovaný Alexis Zorbas, ktorého autor prirovnáva k „podivuhodnému námorníkovi Sindibádovi“ zo starej byzantskej legendy. Autor obdaril túto postavu na jednej strane naivnou prostotou a takmer nadľudskou vitálnou silou, na druhej strane mu vkladá do úst filozofické otázky, ktoré si vo svojich pochybnostiach sám kládol.

Aké problémy Kazantzakisa znepokojovali?

Predovšetkým to bola otázka **vzťahu života a smrti**, zmysel smrti ako prirodzenej a nutnej súčasť života. Tento motív sa v diele častejšie vracia, akoby autor zápasil s vlastnou úzkosťou pred smrťou a snažil sa ju premočť. Autor sám hovorí o tomto pohľade do neznámej priepasti: „Jedni dostávajú závrat, druhí sa boja a snažia sa nájsť odpoveď, ktorá by vzpružila ich srdce, a vravia „Boh“. Iní zasa hľadajú priamo, statočne a vravia: „Mne sa to páči.“ Autor, ktorý sám vieru v Boha stratil, musel doviest svoj zápas až k tretej odpovedi, keď „smrť vstúpila do jeho života so známou milovanou tvárou, prišla ako priateľ, ktorý sa nikam neponáhľa a čaká, až dokončíme svoju prácu.“ Rovnako statočne, vzpriamene a so smiechom na perách umiera Zorba. S motívom smrti sa autor ešte raz básnicky vyrovnal v epose Odysseia, kde rovnako necháva umrieť svojho hrdinu „vyrovnane a so smiechom“.

Druhým veľkým problémom je otázka **ľudskej slobody** a jej vzťahu k determinovanej nutnosti. Autor si uvedomuje, že jediná ľudská cesta k slobode je „premeniť nevyhnutné vo vlastnú slobodnú vôľu“, čo inými slovami vyjadruje veršom z Odysseie „Sloboda - to na zemi znamená bojovať bez nádeje.“ Pod slobodou rozumie Kazantzakis aj oslobodenie sa od strachu pred smrťou. Charakteristické pre Kazantzakisa je jeho úsilie o **vyrovnávanie protikladov**. Hľadá syntézu dvoch krajností, chce „získať pozemský život a zároveň aj kráľovstvo nebeské“, chce „naplniť telo dušou a dušu telom“, nevie, či je „kapitalistom alebo sociálnym reformátorom“. Usiluje sa o filozofické vyjadrenie protikladu rozumu a citu.

A nakoniec autora často znepokojovalo aj vedomie života na rozhraní rúcajúceho sa starého sveta a novej kultúry, ktorej podobu zatiaľ len tušíme: „Starý svet poznáme, je pevný, žijeme v ňom a stále sa s ním potýkame, existuje. Budúci svet ešte nepoznáme, je neskutočný, vytvorený z látky, z ktorej sú utkané sny.“

Čo nás na Kazantzakisovom diele fascinuje a čo je na ňom jedinečné, je, že tento celkový filozofický plán diela je zasadený do realistického vylíčenia života krétskej dediny a krétskej prírody, kde ľudský život plynie v harmonickom rytme so životom prírody, a teda aj smrť je prirodzená ako striedanie ročných období. Epický dej sa vetví do ironizujúceho, ale chápaného rozprávania o starnúcej francúzskej madame Hortenzii a baladického príbehu mladej Vdovy. Obidva príbehy končia smrťou, ale všemocná krétska príroda kvitne rovnako životodarne a opojne ako predtým. A idú ďalej aj životy ľudí. Smútočnú slávnosť strieda bujaré veselie. Tu sa Kazantzakisova filozofia dostáva do hlbokého súladu s myšlienkovým bohatstvom gréckeho folklóru, ktorého legendy a mýty sa v románe často priamo uplatňujú v názoroch a myšlienkach vyslovovaných Zorbom. Bolo by nesprávne vidieť v Kazantzakisovom vitalizme len Bergsonovo dedičstvo. Tento vitalizmus je už od čias Homéra a spevu o Odysseovom zostupe do podsvetia charakteristickou črtou gréckych ľudových piesní o smrti, tzv. charontík. V jednej z nich tancujúca mládež spieva: „Toto je tá zem, ktorá nás raz pohltí - ale teraz svojou nohou len dupajme po nej!“ Aj pastier Sifakas tancuje a volá: „Hraj, nech zahynie Smrť!“ Starodávnym dedičstvom gréckeho myslenia je aj ľudský zápas o slobodu, ktorý v rôznych obdobiach naberá rozdielny význam a u Kazantzakisa často splýva s historickým bojom za slobodu Kréty.

Prvá časť

Ludia putujúci svetom a životom. Náhly úder, svetlo a pád. Prichádza nemilosrdná starena Smrť. Vyberá si svoje obeť: starca, dieťa, matku... Ludia sa chcú vzopriet, ale Smrť je neoblomná. Nechce pripustiť myšlienku zmysluplnosti života, o ktorej ju presvedča dav. Zrazu sa zjaví tajuplná žena - Život, a ponúkne Smrti i ľuďom svoju predstavu o ľudskom bytí - **Život**. Dav počúva a potom - najprv potichu a neskôr čoraz búrlivejšie - sa pridáva k Životu, v tanečno-spevákovej oslave svojho jestvovania. Smrť všetko spochybní. Preto sa všetci rozhodnú vyrozprávať Smrti príbeh o Zorbovi.

Búrka na mori prinútila mnohých z davu ukryť sa do neďalekej kaviarne v prístave Pireus. Niektorí čakajú na svoju loď, iní na dúšok čaju. Medzi nimi je aj Niko, snaživý študujúci mladý muž. V čítaní ho preruší úplne neznámy cudzinec - Zorba. Nadviaže s Nikom rozhovor. Objedná si pohárik rumu na Nikov účet. Niko sa mu zdôverí, že odchádza na Krétu, kde chce obnoviť ťažbu v opustenej bani, zdedenej po dedovi. Zorba, ktorý sa chváli, že všetko vie, sa priamo spýta: „Vezmete ma so sebou?“ Niko je prekvapený jeho otvorenosťou. Zorba ho presvedča, že život sa skladá z neopakovateľných chvíľ, ktoré treba len objaviť a naplno prežiť. Zvuk buzuki, pohár rumu, úsmev či pohľad krásneho dievčaťa je pre neho rovnako vzrušujúci teraz, ako aj vtedy, keď s ňou stretol prvý raz - **Stokrát**. Niko a Zorba odchádzajú na Krétu.

Na ostrove dedinčania už netrpezlivo očakávajú znovuo tvorenie bane a príchod jej nového majiteľa. Iba mladý Pavli sa zaujíma o tajomnú Vdovu, ktorá je ľahostajná k jeho pozornosti. Dedina sa mu vysmieva a Vdovu odsudzuje. Niko a Zorba prichádzajú na Krétu a hľadajú ubytovanie. Nie sú spokojní s ponukami a nakoniec sa rozhodnú, že sa nastahujú do penziónu k Francúzke, madame Hortenzii - **Dom na brehu**.

Zorba si nenechá ujsť jedinečnú príležitosť flirtovania so starnúcou, ale pôvabnou Hortenziou. Tá sa so svojimi milými hosťami po niekoľkých pohárikoch vína delí o svoje spomienky na štyroch admirálov. Boli umiestnení na Kréte počas revolúcie a stali sa Hortenziinými milencami. Spomienky ožívajú - **Bum Bum**. Zorba zahorel pre Hortenziu, ktorú začal vnímať ako krétsku hrdinku Bubulínu. Návrat admirálov - **Vive la difference!** Pri hudbe z Horteniinej obľúbenej platne Zorba šarmantne zvädza svoju obdivovateľku. Prvý Zorbov slub lásky a jeho oslava zázraku ženskej krásy - **Zena**.

Chlapi čakajúci na prácu v bani vysmejú Vdovu, ktorá prináša obed pre Mimika - dedinského blázna. Niko jej prichádza na pomoc. Zorba vycíti ich vzájomnú náklonnosť. Povzbudzuje Nika, aby šiel za Vdovou. Opatrný a nesmelý Niko však váha, rovnako aj Vdova - **Motýl**.

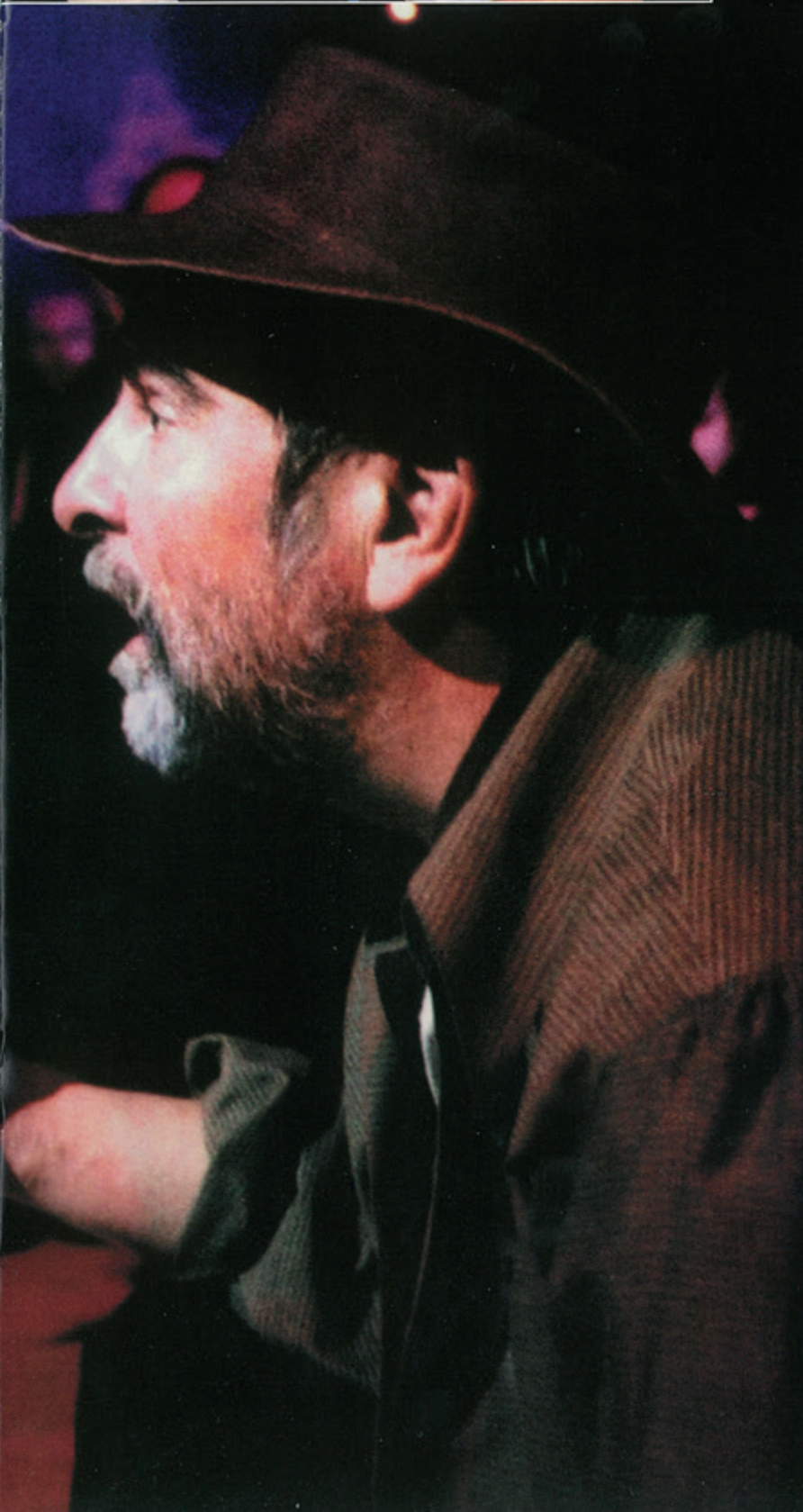
Nevyhnutnosť nákupu pracovného materiálu a náradia pre baňu prinúti Nika vyslať Zorbu do mesta. Pred jeho odchodom Hortenzia prináša košík ovocia. Obáva sa, že Zorba na ňu na cestách zabudne - **Dovidenia, Canavaro!**

O niekoľko dní dostane Niko list od Zorbu, v ktorom mu opisuje rozptýlenie a zábavu v kaviarňach a baroch mesta - **Chánia**. Na náradie mu nezvyšilo, keďže väčšinu peňazí a času minul na „jednu rozkošnú pipku“. Tá ho však po zistení jeho finančnej situácie opustí a vysmeje - **Deduško**.

Hortenzia sníva, aké to bude, keď sa Zorba vráti so svadobným prsteňom. Niko jej totiž prečíta neexistujúce časti z listu Zorbu, ktoré naznačujú jeho úmysel oženiť sa s ňou. Jedinou túžbou Hortenzie je vymodliť si - **Len lásku**. Niko začína načúvať vlastným citom a chce zmeniť svoj vzťah k Vdove - **Dom v zálive** - a rozhodne sa ísť za ňou. Je noc. Stretnutie vo dverách Vdovinho domu sa končí objatím. Pod oknom ich sledoval zúfalý Pavli. Zmätený a dedinčanmi vysmievaný beží ku kostolnej veži na morskom brehu. Rozhodne sa pre smrť. Skáče z útesu do mora.

Prestávka.

Druhá časť

Úsvit prináša tiež smrť, objavenie Pavliho mŕtveho tela. Celá dedina prisahá pomstu Vdove, ktorú obvinia zo smrti nevinného chlapca.

Druhý deň prináša jasné ráno a Zorbov návrat na Krétu. Niko je nahneváný, že Zorba skoro všetky peniaze premrhal na pochybné ženské a zábavu. Oznamuje mu, čo zaňho nasľuboval Hortenzii. A tak, keď Zorba zahrnie Hortenziu rôznymi darčekom a ona chce iba svadobný prsteň, Zorba - aj keď nerád a zdráhavo - súhlasí so zasnúbením - **Bubulína**. Hortenzia sa však nechce uspokojiť iba so zasnúbeniami. Domáha sa sobáša. Niko sa stáva ich ceremoniarom pri tradičnom sobášnom obra-de pod holým nebom - **Jassu**.

Vdova sa trápi svojou samotou a zdôveruje sa Mimikovi so svojimi citmi k Nikovi, ale aj s obavami hovoriť o nich nahlas. Jej stretnutie s Nikom je plné nádeje, túžby po láske a po slovách, ktoré by ju vyjadrili - **Cím je to, čím**. Ich vzťah je náhle ukončený stretom dedinčanov s Vdovou. Žiadosť pomstiť Pavliho smrť ich dovedie až k Vdovinej vražde. Ani Niko, ani Zorba nedokážu zabrániť rozbesnenému davu zabiť ju. Smrť Vdovy.

Nasledujúce ráno je v znamení dlho očaká-vanej oslavy oficiálneho otvorenia bane. Nikovo zúfalstvo sa prehľbuje pri pozorovaní radujúcich sa dedinčanov a Zorbovho priateľ-ského správania sa k Vdoviny mŕtve. Zorba ide odpáliť dynamitom stuhnutú zem v bani. Výbuch. Moment napätia a obavy o život Zorbu. Radosť, keď sa objaví. Nasleduje sklamanie - výbuch zničil baňu. Predstavy o práci sa rozplynuli.

Niko vyčíta Zorbovi jeho zmierlivý postoj k vražde Vdovy, k správaniu sa dedinčanov. Vyzýva ho k odplate. Zorba odmieta postoj pomsty a krviprelievania, úlohu sudcu - „*Mne neprislúcha, aby som ich súdil.*“ Pre Zorbu je Smrť prirodzenou súčasťou života, ktorú človek musí akceptovať, a pritom *nesmie zabudnúť žiť. Žiť naplno!*

Hortenzia umiera. Zorba s Nikom prichádzajú rozlúčiť sa s ňou. Dedinčania ako hyeny drancujú Hortenziin dom a chcú získať jej majetok - **Kyrie**. Zorba ich odháňa. Hortenzia si predstavuje seba ako malé dievčatko a ešte raz prežíva svoj sen o šťastí, mladosti a kráse - **Veľa šťastia**. Smrť si však berie aj Hortenziu.

Ani Zorbu, ani Nika už na Kréte nič nedrží. Odchádzajú z ostrova. Lúčia sa navzájom. Tým, že poznali jeden druhého, sú o niečo bohatší a skúsenejší. Zorba pôjde tam, *„kam ho nohy ponosú“*, verný svojej filozofii byť - **Slobodný**.

Príbeh sa skončil a Smrť uznanlivo tleska. Nič ju však nezastaví ďalej hľadať novú obeť. Možno ženu - Život? Zorba sa vracia, aby on odišiel so Smrťou. Slobodne a so zvodcovským smiechom. - **Život** ... sa žije ďalej!

Z O R

Muzikálové spracovanie slávne

Libreto: **Joseph STEIN** hudba: **Joh**

preklad	Karol Dlouhý
prebásnenie textov piesní	Lubomír Feldek
korepetície	Viera Červeňáková / Lubomír Dolný
dramaturgia	Svetozár Sprušanský
choreografia	Ján Ďurovčík
hudobné naštudovanie a dirigent	Július Selčan
kostýmy	Ludmila Várossová
scéna	Vladimír Čáp
réžia	Jozef Bednárík

Tanečná produkcia	Spoločnosť JAN
Hudobná produkcia	Július Selčan
Asistent réžie	Ján Greššo
Asistentka choreografie	Bibiana Mikleová
Predstavenie vedú	Mária Oravcová / Ján Surovka
Šepkárky	Kamila Beťková / Zuzana Šopíková
Majster javiska	Jozef Drobec
Stavba scény	Juraj Uher, Boris Klinka, Miloš Vlasák, Ján Oleár, Roman Šingliar, Miroslav Szabó, Mário Kudlačík, Milan Košarištan, Miloš Kusenda, Gabriel Čepček, Karol Piršel, Jozef Palaky, Peter Hübner
Majster scénického svetla	Peter Sarvaš
Scénické svetlo	Vladimír Krkošek, Roman Šopík, Róbert Horváth, Ladislav Chobot
Scénický zvuk	Lubomír Mičko, Juraj Kóňa, Vladimír Králiček
Umelecký maskér a parochniar	Emil Révay
Masky a parochne	Erika Lörcincová, Tatiana Gajdošíková
Rekvizity	Ivan Lachký, Peter Stoklas
Garderóba	Mária Balková, Kvetoslava Osuská, Ludmila Bellová

Umelecko - technická prevádzka DAB pod vedením Ing. Štefana Ondicu.
Scénu, scénické doplnky a kostýmy vyrobili dielne DAB pod vedením Imricha Tótha.
Nahrávka bola realizovaná v štúdiu Slovenského rozhlasu Košice so Štátnou filharmóniou Košice.
Zbory: členovia speváckeho zboru Cecília pri Dóme sv. Alžbety v Košiciach a členovia DAB Nitra.
Zvukový majster Gejza Toperczer. Hudobná réžia Rudolf Henčel.

I., II. a III. premiéra 7., 8. a 9. decembra 2001
Veľká sála DAB Nitra

350. premiéra
52. sezóna - 2001/2002

Riaditeľ František Javorský
Umelecký šéf Svetozár Sprušanský

Divadlo Andreja Bagara Nitra

Osoby a obsadenie:

NIKO, mladý spisovateľ	Ondrej KOVAL	alebo	Marcel OCHRÁNEK
ZORBA	Leopold HAVERL	alebo	Marián SLOVÁK
MADAME HORTENZIA, majiteľka penziónu	Gabriela DOLNÁ	alebo	Božidara TURZONOVÁ
ŽIVOT	Eva PAVLÍKOVÁ	alebo	Eva VEČEROVÁ
SMRŤ	Žofia MARTISOVÁ	alebo	Božena SLABEJOVÁ
VDOVA	Daniela KUFFELOVÁ	alebo	Jana VALOCKÁ
MIMIKO, dedinský blázon	Ivan MARTINKA	alebo	Václav PŮČIK
MAVRODANI, starosta obce	Vladimír BARTOŇ		
DESPA, jeho žena	Adela GÁBOROVÁ		
PAVLI, ich syn	Erik PEŤOVSKÝ	alebo	Matej SCHNEIDER
MANOLAKAS, starostov brat	Ján GREŠŠO		
KATAPOLIS, krčmár	Anton ŽIVČIC		
ANTONIS, stavec	Dušan LENCI		
FIVOS, dedinský strážnik	Peter GECÍK		
GEORGI, rybár	Ondrej KOVAL	alebo	Marcel OCHRÁNEK
		alebo	Igor ŠEBESTA
OTEC ZACHARIÁŠ, kňaz	Andrej RIMKO		
VASILIS, pastier	Ernest ŠMIGURA		
RUSKÝ ADMIRÁL	Peter GECÍK		
FRANCÚZSKY ADMIRÁL	Erik PEŤOVSKÝ	alebo	Matej SCHNEIDER
ANGLICKÝ ADMIRÁL	Ondrej KOVAL	alebo	Marcel OCHRÁNEK
		alebo	Igor ŠEBESTA
TALIANSKY ADMIRÁL (CANAVARO)	Michal BARNIAK	alebo	Róbert ZEMAN
	alebo Martin PARKÁNYI	alebo	Peter ÁRENDÁŠ
SOFIA, lakomá dedinčanka	Eva PAVLÍKOVÁ	alebo	Eva VEČEROVÁ
EFTERPA, mladá matka	Daniela KUFFELOVÁ	alebo	Jana VALOCKÁ
MARINA, pobožná starena	Eva HLAVÁČOVÁ		
MEROPA, práčka	Kludia KOLEMBUSOVÁ		
MELINA, krčmárova dcéra	Miloslava ZELMANOVÁ		
MARTHA, brušná tanečnica	Kludia KOLEMBUSOVÁ		
ATHÉNA, prostitútka	Miloslava ZELMANOVÁ		
ATANAS, miništrant	Filip GREGUŠ	alebo	Matej LISICKÝ
ANJEL	Samuel ADAMEC	alebo	Dominik BERNÁTH
HORTENZIA, 6-ročná	Lenka HEISEROVÁ	alebo	Petra ŠÍPOŠOVÁ
ANDRONIKA, dievčatko	Beáta BURDOVÁ	alebo	Karin MÉSZÁROSOVÁ
BUBENÍK SMRTI	Peter VAŠKO	alebo	Silvia BELÁKOVÁ
	alebo Beáta GEFFERTOVÁ	alebo	Bibiana MIKLEOVÁ
		alebo	Linda TURCEROVÁ
TUREK	Ladislav CMOREJ	alebo	Marián HLAVATÝ
	Peter ÁRENDÁŠ	alebo	Juraj ILEČKO

DEDINČANIA

(v alternáciách tancujú členovia spoločnosti JAN) Silvia BELÁKOVÁ, Lucia BOTTOVÁ, Katarína FÖLDÉŠIOVÁ, Beáta GEFFERTOVÁ, Jana GREGUŠOVÁ, Katarína KNOTKOVÁ, Katarína KRIŠTOFOVÁ, Denisa KUBAŠOVÁ, Veronika LADZIANSKA, Katarína LIŠKOVÁ, Bibiana MIKLEOVÁ, Mária PAPCÚNOVÁ, Zuzana PIAČKOVÁ, Lenka PORUBSKÁ, Linda TURCEROVÁ, Peter ÁRENDÁŠ, Michal BARNIAK, Tibor BELAN, Ladislav CMOREJ, Marián HLAVATÝ, Juraj ILEČKO, Juraj IVANČÍK, Martin PARKÁNYI, Václav PŮČIK, Juraj SVEČULA, Peter ŠAVEL, Peter VAŠKO, Róbert ZEMAN

ČIERNI PRIEVOZníci Miloš KUSENDA alebo Mário KUDLAČÍK
VESLÁRI Miloš VLASÁK a Miroslav SZABÓ

Tak ako román „Kristus znova ukrižovaný“, sfilmovaný Julesom Dassinom, inšpiroval filmových tvorcov aj „Alexis Zorbas“. Podľa jeho námetu vytvoril grécky režisér Michalis Kakojannis jedno zo svojich vrcholných diel „Grék Zorba“. V hlavnej úlohe sa predstavil nezabudnuteľný Anthony Quinn. Hudba Mikosa Theodorakisa vychádzajúca z ľudovej melodiky, pri ktorej filmový Zorba tancom vyjadroval svoje city, uchvacovala európskych aj amerických divákov.

Kazantzakisov román inšpiroval vznik originálneho rovnomenného muzikálu trojice autorov Joseph Stein, John Kander a Fred Ebb. Grék Zorba obletel v tejto podobe doslova celý svet a hral sa na muzikálových, činoherných i operných scénach všetkých kontinentov. Bol jedným z najčastejšie uvádzaných diel hudobno-dramatickej produkcie vôbec. Dokázal svojím silným príbehom, humanistickým posolstvom a výraznou melodikou očariť ľudí mnohých národov.

Slovensko nebolo výnimkou! Naša divadelná história hovorí o dvoch Zorboch. Prvým bolo uvedenie na Novej scéne v Bratislave. Režisérom inscenácie bol Bedřich Kramosil, dirigentom Zdeněk Macháček a choreografom Boris Slovák. Na scéne Ota Šujana a v kostýmoch Dariny Šimkovicovej sa v postave Nika predstavil Karol Vlach, Hortenziu alternovali Gizela Veclová s Oľgou Gallovou. Postavu Zorbu vytváral Vlado Müller a Jaroslav Rozsíval. Premiéra bola 21. novembra 1970.

Druhé a doposiaľ posledné uvedenie tohto diela sa spája so spevohrou Divadla Jonáša Záborského v Prešove. Réžia: Ján Šilan, dirigent: Ján Matús, choreograf: Miroslav Štaudner, scéna: Štefan Bunta a kostýmy Bohuslava Čiháková. Niko: Slavomír Benko, Hortenzia: Júlia Korpášová a Zorba: Ladislav Kicko. Premiéra: 26. októbra 1973.

(spracované podľa štúdie Ruženy Dostálovej „Zorba - Román o problémoch života a smrti“ a archívnych materiálov Divadelného ústavu v Bratislave)

Alexis Zorbas

(úryvky z románu)

Vytiahol som z vrecka malé vydanie Danteho, ktoré som so sebou nosil na cestách. Zapálil som si fajku, oprel sa o múr a urobil si pohodlie. Kde začnem s čítaním nesmrteľných veršov? Mám začať horiacou smolou Pekla, očisťujúcim plameňom Očistca alebo sa mám vrhnúť na najvyššie stupne ľudskej nádeje?

Verše, ktoré si teraz ráno vyberiem, budú udávať rytmus celému dňu.

Ako pozorne a opatrne vyberal santuri z obalu. Akoby vyzliekal ženu. „Všetko má dušu, drevo, kameň, víno, ktoré pijeme, i zem, po ktorej chodíme. Jednoducho všetko.“

Akýsi šesťdesiatročný stavec vysokej postavy, s vytreštenými očami pritisol tvár na sklenú tabuľu dverí a pozeral na mňa.

Najhlbší dojem na mňa urobili jeho oči, prenikavé, smutné, nepokojné, blčiacie. Len čo sa naše pohľady stretli, bol som presvedčený, že práve mňa hľadá. Rozhodol sa, zdvihol ruku a otvoril dvere. Rýchlym, pružným krokom prešiel medzi stolmi a stál predou mnou.

„Tomu sa povie sloboda! Keď vášnivo hromadíš zlaté libry a keď zrazu premôžeš vášeň a vyhodíš von všetko, čo ti patrí. Keď sa zbavíš vášne a podľahneš inej, vyššej... Ale nie je i to akési otroctvo? Máš sa obetovať za ideu, za národ, za Boha? Alebo čím vyššie je pán, tým viac sa predlžuje povraz nášho otroctva, skáčeme a veselíme sa v ďaleko väčšom okruhu, umierame a nevidíme koniec povrazu, a to nazývame slobodou?“

Život sa mi javil ako v rozprávke, ako v Shakespearovej hre Búrka. Po predstieranom stroskotaní sme premoknutí vystúpili z lodky, prezerali si neznáme brehy a okázalo zdravili miestnych obyvateľov. Pani Hortenzia, podobná Sarah Bernhardtovej, keď hrala v Orlíkovi, je kráľovná ostrovčeka, akýsi nádherný plavý morský lev, ktorý sa pred tisíc rokmi zachránil na tejto pláži a teraz je napoly skôrnatý, navoňaný a plný radosti. A za ňou stojí mnohohlavý ľud kanibalov, špinavý, fúzatý a v dobrej nálade, a hľadá na ňu s pohrdaním a obdivom.

„Život je ako pani Bubulína. Je stará, ale stále má svoj pôvab. Stratíš pri nej rozum. Zavrieš oči a zdá sa ti, že držiš v náruči dvadsaťročnú dievča. Opakujem ti, keď sa rozjaríš a zhasneš svetlo, ako by mala dvadsať.“

"Videl som v živote mnoho žien, ale tá Vdova borí mestá, prekliata."

Zorbas je človek, akého som dlho hľadal a stále nemohol nájsť, vnímavé, citu prístupné srdce, veľká, neskazená duša, ktorá sa ešte neodpútala od matky Zeme.

Tento robotník mi najprostejšími slovami vysvetlil, čo je umenie, láska ku kráse, čistý cit, vášeň.

Zorbasov tanec bol úplná výzva, vzburá, odboj. Zdalo sa ti, že kričí: „Čo mi môžeš urobiť, Všemocný? Nič mi neurobiš, môžeš ma len zabiť! Zabi ma, nič si z toho nebudem robiť. Uľavil som si, povedal som si, čo som chcel povedať. Podarilo sa mi zatancovať si, už ťa nepotrebujem.“

Zorbasove rýchle a obratné kroky vyrývali v piesku démonický príbeh človeka.

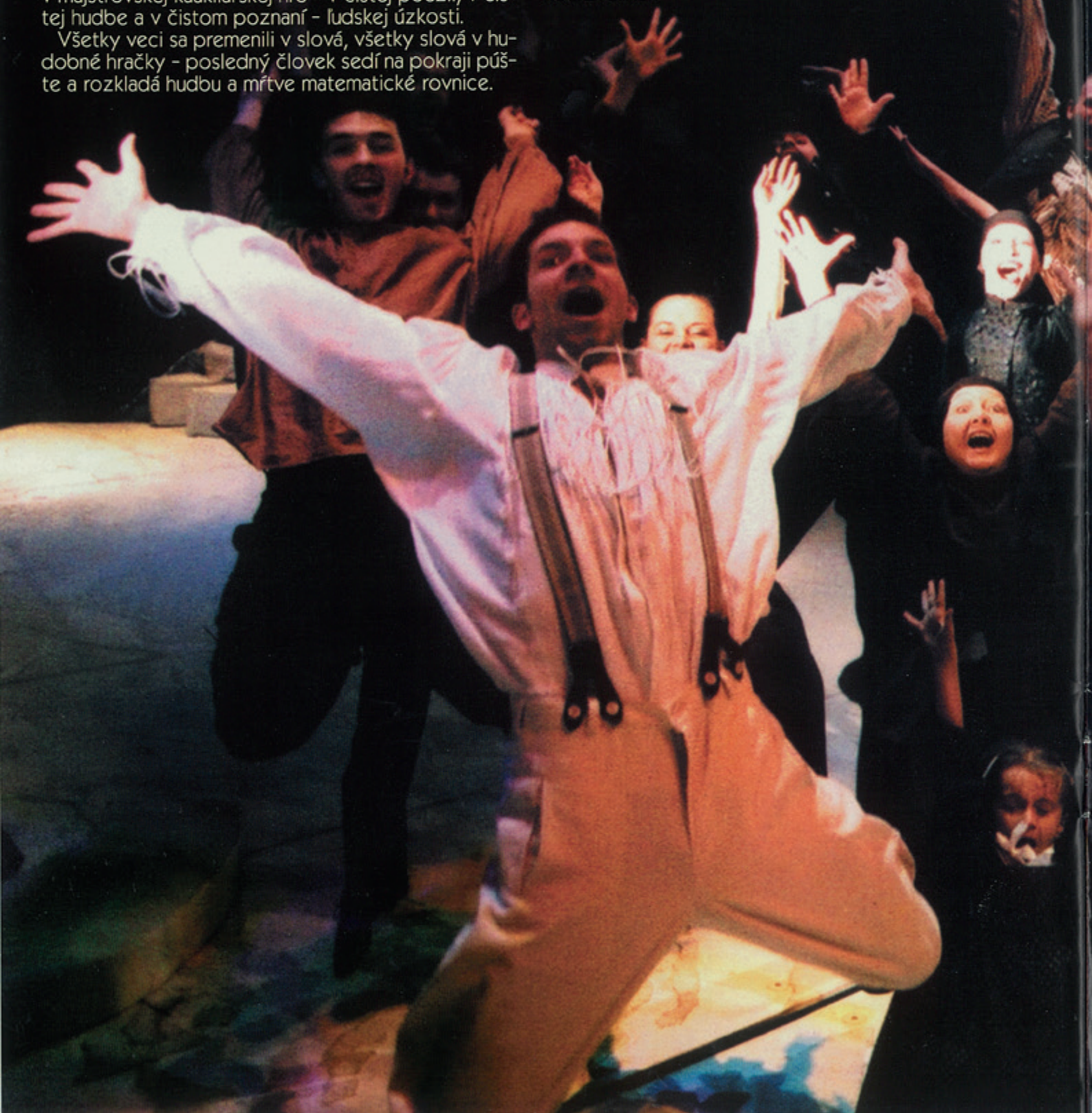
Keď vidíme okolo seba zmätok, aká radosť vyskúšať svoju dušu, či je odolná a cenná. Zdá sa, že neviditeľný, všemohúci nepriateľ sa na nás ženie a chce nás zraziť - jedni mu hovoria Boh, iní Diabol - ale my stojíme pevne. A tak zakaždým, keď sme vnútri víťazmi a navonok na hlavu porazení, ozajstný muž cíti nevýslovnú pýchu a radosť.

Na sklonku každej civilizácie sa všetko takto končí, v majstorskej kaukliarskej hre - v čistej poézii, v čistej hudbe a v čistom poznaní - ľudskej úzkosti.

Všetky veci sa premenili v slová, všetky slová v hudobné hračky - posledný človek sedí na pokraji púšte a rozkladá hudbu a mŕtve matematické rovnice.

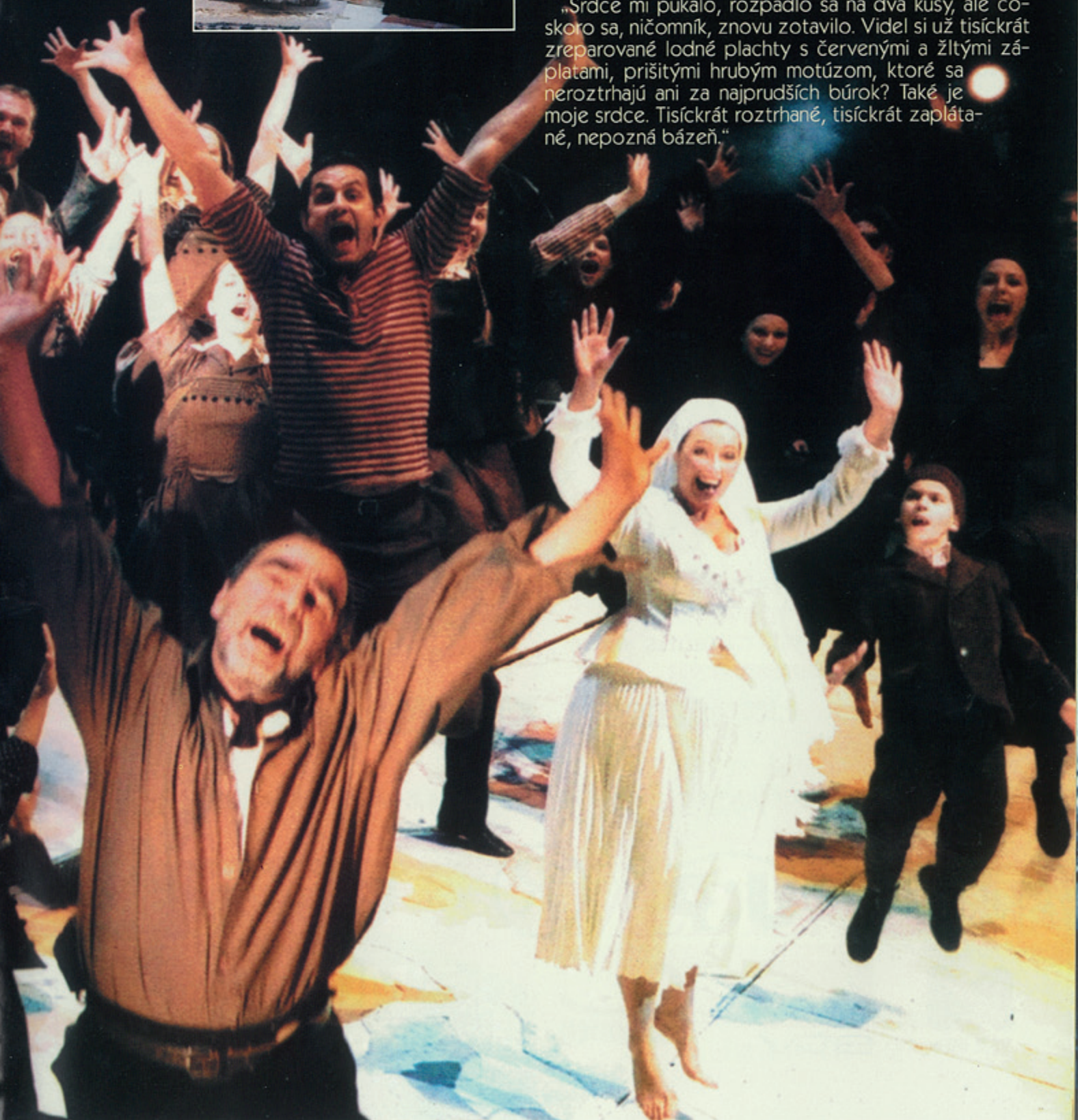
Zorbas... Vrhol sa do tanca, tleskal rukami, skákal, krútil sa vo vzduchu, padol do podrepu a hneď sa odrazil nahor, akoby bol z gumy. Odrazu znovu vyskočil do vzduchu, ako keby chcel prekonať elementárne zákony prírody, akoby chcel, aby mu narástli krídla, a mal uletieť. Cítil si v tom črvotočivom a pružnom tele dušu, cítil si, že sa usiluje strhnúť telo a ako meteor sa s ním vrhnúť do temnoty. Duša dvíhala telo, ale ono zase padlo, neudržalo sa dlho vo vzduchu.

Svet bol pre Zorbasa hotové divadlo, tak isto ako pre prvých ľudí. Hviezdy sa ho dotýkali, more mu bilo v sluchách, bez skresľujúceho zásahu rozumu cítil pôdu, vodu, živočíchy, Boha. Vychádzali prvé hviezdy a zavesovali sa na oblohu, chveli sa ako strieborné zvončeky. Celá noc zvonila.

„Srdce mi pukalo, rozpadlo sa na dva kusy, ale čoskoro sa, ničomník, znovu zotavilo. Videl si už tisíckrát zreparované lodné plachty s červenými a žltými záplatami, prišitými hrubým motúzom, ktoré sa neroztrhajú ani za najprudších búrok? Také je moje srdce. Tisíckrát roztrhané, tisíckrát zaplátané, nepozná bázeň.“

JOSEPH STEIN
JOHN KANDER
FRED EBB

ZORBA

G R E E K

K Z I A
JOZEF BEDNARIK

Za podporu inscenácie ďakujeme:

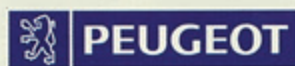
MESTO NITRA

Mercedes-Benz

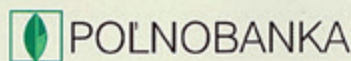
VŠEOBECNÁ
ÚVEROVÁ
BANKA

Aeolus

Reaktortest

NRSYS

Wienerberger

ING NATIONALE-NEDERLANDEN

TESCO

tauris

CALIBRUM®

MULTIVITAMÍN S MINERÁLMI

 LĚČIVA

CALIBRUM®
zdravie, sila, um

Pamiatky zapísané
v zozname UNESCO
ponúka vydavateľstvo

IKAR

Poklady sveta

1

Kultúrne pamiatky a prírodné krásy
na zozname UNESCO

Poklady sveta

2

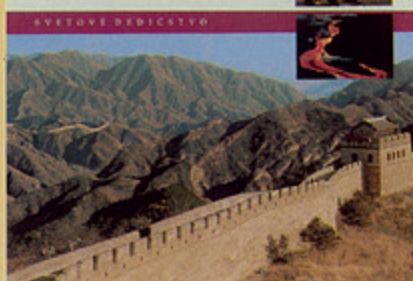
Kultúrne pamiatky a prírodné krásy
na zozname UNESCO

Poklady sveta

3

Kultúrne pamiatky a prírodné krásy
na zozname UNESCO

MEDIA KLUB

Ikar, a.s.,
Kukučínova 34, 831 03 Bratislava 31
Tel: 02/4437 1377

Mnohí sa zľakli prázdnoty, ja som ju pre-mohol. Mnohí premýšľajú, ja nemusím. Neteším sa z dobra a nežialim pre zlo.

„Boha nemôže obsiahnuť sedem poschodí nebies, tým menej sedem poschodí zeme. Ale ľudské srdce ho pojme. Preto daj pozor, Alexis, a nikdy nezraň ľudské srdce!“

V dávnejších časoch by Zorbas bol vodcom kmeňa, kráčal by na čele a sekerou razil cestu. V našej nevdáčnej dobe blúdi ako hladný vlk okolo košiara alebo padne a stane sa šašom dajakého škrabáka.

Chvíľami vykrikol, zabrechal, zaerdžal, zakikirikal ako kohút - jeho duša sa vtelila do zvierat, takže bola v tej tichej noci sama a plávala v mori...

Natiahol krk a zvolal: 'Zabi ma, keď chceš, pôjdem do neba.' Ale ja, čím som starší, tým som neskratnejší. Nepoddám sa, chcem dobyť svet."

„Hovoríš o vlasti... Počúvaš hlúposti, ktoré ti rozprávajú tvoje papiere. Kým bude trvať vlasť, z človeka bude zvierat, neskratné zvierat...“

"Celé dni mi zostávala na perách prchut smrti. Srdcu sa ulavilo. Smrť vstúpila do môjho života so známou, milovanou tvárou, prišla ku mne ako priateľ, ktorý prišiel po nás a sedí v kúte a čaká, kým dokončíme prácu, neponáhľa sa. Môj mozog sa upokojil, keď som tak vlúdne pochopil zmysel smrti."

(Preklad z češtiny J. Fabuš)

SLOBODA

(pieseň Zorbu)

*Ja nemám nič.
Ja nechcem nič.
Iba sen!*

*Som chudobný.
A preto aj
Slobodný!*

*Ja nemám dom.
Rodinu v ňom.
Som len sám!*

*Nech udrie hrom.
Vždy Zorba som.
Seba mám!*

*Divoký strom.
No duch je v ňom
Slobodný!*

*Dobre viem,
Že pre nebo
Som nehodný.
Nuž aj po smrti
Budem slobodný!*

Program Divadla Andreja Bagara v Nitre
k inscenácii muzikálu J. Stein - J. Kander - F. Ebb, Grék Zorba

Zodpovedný redaktor: František Javorský

Zostavil: Svetozár Sprušanský

Fotografie: Anton Sládek

Ilustrácia na obálke: Andy Rak

Grafická úprava: Ladislav Ševella

Tlač: CRANIUM, Nové Zámky

2001